

บทที่ ๑

บทนำ

สาเหตุและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีอัตราการเพิ่มของประชากรในประเทศประมาณร้อยละ ๒ ต่อปี การเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรนี้กลายเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาหนักทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศ เช่น ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาด้านการมีงานทำ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาเรื่องการย้ายถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรนั้น จากผลการศึกษาวิจัยของ ดร. สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ แห่งคณะสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปรากฏว่า ในระหว่าง ๒๐ ปีที่ผ่านมา มีการย้ายถิ่นของประชากรชนบทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการย้ายมายังกรุง เทพมหานคร และย้ายอยู่ในภาคเดียวกันในชนบทนั้น^๑ และจากผลการสำมะโนประชากรของประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พบว่า มีการย้ายถิ่นของประชากรภายในประเทศประมาณร้อยละ ๑๑ และได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓^๒

ส่วนการสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓ พบว่าร้อยละ ๗๖ ของประชากรทั้งประเทศอาศัยอยู่ในชนบทและในจำนวนนี้ร้อยละ ๗๒ ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ด้วยเหตุนี้ผู้ย้ายถิ่นส่วนมากจึงเป็นประชากรในชนบท และมีอาชีพเกษตรกรรม^๓

^๑สมวงศ์ วงศ์ออนแสง, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น และปัญหาสังคมอื่น ๆ," รายงานการสัมมนาทางวิชาการแห่งชาติ เรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองส่ง เสริมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๔๓.

^๒นิพนธ์ เทพวัลย์, ประชากรศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขและเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๒๓๘.

^๓สำนักนายกรัฐมนตรื, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนประชากรและการเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรื, ๒๕๒๔), หน้า ๒-๓.

เหตุผลสำคัญของการย้ายถิ่นของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทนั้น เนื่องจากมีอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วในชนบท ทำให้เกิดปัญหาในการประกอบอาชีพแก่พวกเขาเกษตรกรในชนบท เพราะที่ดินมีจำกัดอยู่เท่าเดิม แต่ถูกใช้ทำประโยชน์มานาน เนื้อที่ที่ใช้เพาะปลูกพืชซึ่งมีความสมบูรณ์ลดลง ผลผลิตต่ำ รายได้จึงต่ำลงด้วย แม้ว่าบางครั้งอาจได้รับมรดกตกทอดเป็นที่ดินแปลงใหญ่ ก็ถูกแบ่งขายออกไป จนทำให้ขนาดที่ดินเล็กลงทุกที จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรในชนบทมีที่ดินน้อย ไม่พอทำกิน จนต้องกู้หนี้ยืมสิน และตกอยู่ในภาวะยากจนตลอดมา และยังทำให้แรงงานส่วนหนึ่งเป็นส่วนเกินในงานภาคเกษตรกรรม ต้องละทิ้งถิ่นฐาน เข้าเมือง หรืออพยพไปทำกินยังท้องถิ่นอื่น^๑

การที่ประเทศมีอัตราเพิ่มประชากรที่สูงเกือบร้อยละ ๒ ต่อปีเช่นนี้ ย่อมสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน และการอพยพย้ายถิ่นของประชากรด้วย ซึ่งถ้าการเพิ่มของประชากรไม่ได้สัดส่วนกับทรัพยากรธรรมชาติ ย่อมทำให้เกิดการตัดสินใจย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า ในกรณีของสังคมชาวประมงก็เช่นเดียวกันที่มีข้อขัดข้องในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นความไม่พร้อมในการประกอบอาชีพ ประกอบกับปัญหาด้านการศึกษา จำนวนบุตร หรืออื่น ๆ นำจะมีส่วนผลักดันในการตัดสินใจ หรือมีแนวความคิดในการย้ายที่อยู่เช่นกัน การศึกษาในครั้งนีจึงได้มุ่งไปในประเด็นนี้

อาชีพประมงซึ่งหมายถึงทั้งประมงน้ำเค็ม และประมงน้ำจืด ทั้งสองอย่างเป็นอาชีพหนึ่งที่สำคัญต่อสังคมและเศรษฐกิจของคนไทยมาช้านานควบคู่กับการทำนา^๒ เนื่องจากมีเนื้อที่ที่สามารถทำการประมงอยู่ทั่วทุกภาค อันได้แก่ เนื้อที่ชายฝั่งทะเล ๒๓ จังหวัด ทางภาคใต้ และภาคตะวันออก^๓ มีครัวเรือนประมงตามที่ปรากฏในการสำรวจจำนวนครัวเรือนของกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ มีประมาณ ๔๐,๑๔๘ ครัวเรือน^๔

^๑ สมวงค์ วงศ์วอนแสง, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น. . .," หน้า ๓๘๖.

^๒ บรรณาธิการ, "การประมงน้ำจืด: ความหวังใหม่จากของเก่า." วารสารการประมง, ๓๓ (๓ พฤษภาคม ๒๕๒๓), หน้า ๒๓๕-๒๔๐.

^๓ พรรณีภา หาญวิวัฒน์กิจ, "สถานภาพปัจจุบันของสหกรณ์ประมงไทย," วารสารการประมง, ๓๖ (๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๔), หน้า ๖๕๓.

^๔ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, "สถิติการประมงแห่งประเทศไทย ปี ๒๕๒๓" (กรุงเทพมหานคร: กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๒๔), หน้า ๗๗.

ด้วยประสบการณ์อันยาวนานมานี้ ทำให้ประชากรที่อยู่ในแหล่งประมงมีความสามารถสูงในการจับปลา จนได้รับการยกย่องให้เป็นประเทศผู้นำด้านการประมงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแล้วไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่เริ่มโครงการพัฒนาการประมงทะเลอย่างจริงจังในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา^๑ จนในปัจจุบันนี้มีเรือขนาดต่าง ๆ ที่ใช้ทำการประมงประมาณ ๔๐,๐๐๐ ลำ มีผู้ประกอบการอาชีพทำการประมงทะเลประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ คน^๒

นอกจากนี้ ในแง่เศรษฐกิจรวมของประเทศในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๑ แม้ผลิตภัณฑ์ทางประมงจะมีเพียงร้อยละ ๑๐ ของสาขาเกษตรกรรมทั้งหมด แต่ก็ได้ส่งออกได้ดุลย์การค้าตลอดช่วง ๑๐ ปี ดังกล่าวนั้นด้วย^๓ โดยประมาณร้อยละ ๔๐ ของผลผลิตจากการประมงได้จากประมงทะเล^๔

แต่ในอนาคตอันใกล้นี้ ผลผลิตที่เคยได้จากประมงทะเลจะมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อันเป็นผลกระทบจากภายนอกและภายในประเทศ ดังเช่น ปัญหาการประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ๒๐๐ ไมล์ทะเลของประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนเรืออวนลากที่มากเกินไป ปัญหาการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำไม่ได้เต็มที่ ปัญหาของราคาน้ำมันเชื้อเพลิง ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น อีกทั้งปัญหาที่เกิดจากระบบภายใน อันได้แก่ ปัญหาการผลิต และปัญหาการตลาด

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้ผลผลิตที่ได้จากการจับปลาทะเลน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบที่เกิดจากการประกาศขยายเขตเศรษฐกิจจำเพาะ จาก ๓ ไมล์ทะเล เป็น ๒๐๐ ไมล์ทะเล ของประเทศเพื่อนบ้านที่ทำให้ไทยต้องเสียสิทธิทำการประมงในทะเลหลวงโดยสิ้นเชิง ซึ่งเปรียบเสมือนการถูกตัดพื้นที่ทำกินให้น้อยลง ขณะเดียวกันก็มีปัญหาการเพิ่มขึ้นของ

^๑สว่าง เจริญผล, "สถานการณ์ประมงไทย และนโยบายการจัดการประมง," ข่าวสด ฉบับพิเศษ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ข่าวสด, ๒๕๒๕) เนื่องในวันสถาปนากรมประมง ปีที่ ๕๖ (๒๑ กันยายน ๒๕๒๕).

^๒บรรหาร ศิลปอาชา, สาส์นของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนื่องในวันครบรอบสถาปนากรมประมง ปีที่ ๕๔, วารสารการประมง, ๓๓ (๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๓).

^๓พรธนิภา หาญวิวัฒน์กิจ, "สถานภาพปัจจุบันของสหกรณ์ประมงไทย. . .," หน้า ๖๔๔.

^๔สมหญิง เจริญไตรรัตน์, "อาชีพประมงทะเลกับสถาบันเกษตรกรทำประมง." วารสารการประมง, ๓๓ (๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๓), หน้า ๖๕๗.

ประชากรอย่างรวดเร็วในทศวรรษที่ผ่านมา ประมาณร้อยละ ๓ ต่อปี เนื่องจากภาวะการเจริญพันธุ์ของสตรีในชนบทสูงมาก โดยเฉพาะภาวะการเจริญพันธุ์ของสตรีในหมู่บ้านประมง พบว่ามีภาวะการเจริญพันธุ์ที่สูงกว่าสตรีชาวชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม กล่าวคือ มีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยต่อสตรีที่สมรส รวมกันทุกกลุ่มอายุ เท่ากับ ๔.๕๗ คน โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีอายุ ๔๕-๕๕ ปี จะมีภาวะการเจริญพันธุ์สูงมาก โดยมีบุตรเฉลี่ยสูงถึง ๖.๔๘ คน^๑

เพราะฉะนั้น ปัญหาที่อาจจะเกิดจากการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ ร่วมกับการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรในชุมชนแห่งนี้ น่าจะเป็นมูลเหตุให้เกิดมีความผิดเคืองในทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่ดำเนินอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และอยู่ในฐานะที่ยากจน ทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควรอัตราภาพ อันน่าจะเป็นสาเหตุให้เกิดการละทิ้งถิ่นฐานเดิมไปแสวงหาที่อยู่ใหม่ในที่ซึ่งคาดว่าตน และครอบครัวจะมีโอกาสปรับมาตรฐานในการดำรงชีวิตให้สูงขึ้นได้ ซึ่งถ้าขบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างมากแล้ว จะเป็นผลก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมอีกนานัปการ โดยเฉพาะปัญหาการกระจายตัวของประชากรในท้องที่ต่าง ๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกรุงเทพมหานคร การที่ประชากรหลังไหลเข้าสู่นครหลวงในอัตราสูงมาก ทำให้ไม่สามารถวางแผนจัดทําบริการต่าง ๆ ให้ได้ทันที่จะรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วได้ จนมีผู้เปรียบเปรยไว้ว่าเป็นเสมือนเมืองหัวโตเท้าลึบ^๒ Goldstein และ Tirasawat (๑๙๗๗) ได้คำนวณว่า ในช่วงระยะเวลา ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมา^๓ ประมาณร้อยละ ๔๐-๕๐ ของการเพิ่มประชากรเขตเมืองของประเทศไทยเป็นผลมาจากการย้ายถิ่น^๓

การย้ายถิ่นฐานของชาวประมงนั้น อาจมิใช่เป็นการย้ายเข้าสู่เมืองดังเช่นประชากรในสังคมเกษตรกรรม แต่อาจจะเป็นการย้ายแหล่งที่ทำกินจากที่ซึ่งมีศักยภาพต่ำไปหาที่ซึ่งมีศักยภาพสูงกว่า ซึ่งจะเกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างไม่ถูกวิธี หรือไม่ประหยัด

^๑สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการวิจัยลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้านประมง, เอกสารวิจัยหมายเลข ๓๓ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๓๓.

^๒เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น," รายงานการสัมมนาประชากรแห่งชาติ เรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองส่งเสริมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๕๑.

^๓เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น. . .," หน้า ๔๒๓.

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทราบปัญหา และหามาตรการป้องกัน มิให้เกิดเป็นปัญหาที่ยากแก่การแก้ไขในอนาคตต่อไป วิธีทางหนึ่งที่เป็นไปได้คือ การที่รัฐบาลพยายามหามาตรการการแก้ปัญหา และเร่งการพัฒนาอาชีพประมงทะเล ตลอดจนการกระจายตัวของประชากรที่เหมาะสม โดยบรรจุมาตรการนี้ลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับ จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙) ไว้อย่างชัดเจนว่า จะดำเนินการเจรจา ร่วมทุนทำการประมงน้ำลึกกับประเทศต่าง ๆ ที่มีทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ๒๐๐ ไมล์ทะเล และควบคุมกองประมงเรือพาณิชย์ของไทยให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ของการร่วมทุน และขยายการเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง โดยกำหนดพื้นที่ในการส่งเสริมให้แน่ชัด รวมตลอดทั้งการปลูกป่าไม้ชายเลน เพื่อเพิ่มผลผลิต^๑ ส่วนการกระจายตัวของประชากรนั้น มีแนวโน้มนโยบายให้การกระจายตัวของประชากร และการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและโอกาสของการมีงานทำทั้งในเมืองและชนบท

ด้วยเหตุผลที่กล่าวอ้างมาทั้งหมดนี้ จึงควรที่จะศึกษาถึงปัจจัยผลลัคนต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความคิด หรือการตัดสินใจย้ายถิ่นของประชากรในกลุ่มนี้ อาทิเช่น ความพร้อมในการประกอบอาชีพ รายได้ ครอบครัว สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการศึกษาค้างนี้ คือ

๑. ศึกษาประชากรเฉพาะผู้มีอาชีพประมง ซึ่งมีระดับความพร้อมในการประกอบอาชีพแตกต่างกัน จะมีความต้องการย้ายถิ่นแตกต่างกันอย่างไรบ้าง
๒. ศึกษาถึงปัจจัยผลลัคนต่าง ๆ ที่มีผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมงโดยทั่ว ๆ ไป

---

^๑สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๒๕), หน้า ๖๔-๖๕.

๓. ศึกษาปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ถึงแม้ว่าได้มีการศึกษาริชัยเกี่ยวกับหมู่บ้านประมงของไทยอยู่บ้างในปัจจุบันนี้ก็ตาม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือประชากร สำหรับในด้านความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับความต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมง โดยเฉพาะความพร้อมในทางอาชีพประมง คาดว่ายังไม่มีการศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะ

ดังนั้นการศึกษาผลงานวิจัยของผู้ที่ทำไว้แล้วจึงได้อนุโลมเอาผลงานวิจัยจากการศึกษาคุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น ตลอดจนเหตุผลของการย้ายถิ่นของสังคมกลุ่มอื่น ๆ มาเป็นแนวทางเพื่อใช้ในการศึกษา และกำหนดแนวความคิดต่อไป

การเสนอผลงานวิจัยในตอนต้นนี้ จะจำแนกปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อความต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมงดังนี้คือ

๑. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงความพร้อมในการประกอบอาชีพของชาวประมงด้วย
๒. ปัจจัยทางสังคม
๓. ปัจจัยทางประชากร
๔. ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

จากผลการศึกษาวิจัยสาเหตุของการย้ายถิ่นในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ที่มักจะต้องเผชิญกับปัจจัยผลักดันเป็นสำคัญ อาทิเช่น สภาพทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาเหตุผลในการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนชนบท ที่ย้ายเข้าสู่กรุงเทพมหานคร พบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่ย้ายมาโดยมีเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และมีเหตุผลทางการศึกษา และครอบครัวรองลงมา^๑

---

^๑Sidney Goldstein, Pichit Pitaktepsombati and Alice Goldstein, Migration to Urban Plarce in Thailand: Interrelations Among Origin Recency, Frequency and Motivations, Paper No. 21 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1971).

จากการศึกษาของ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ ได้ศึกษาถึงปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่นของชาวชนบท พบว่า ภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นต้นทาง กล่าวคือ ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ทั้งยังต้องเช่าที่ทำกิน ทำให้ต้องย้ายออกไป^๑ ส่วนการศึกษาของ Chamreng Parvichit ได้ศึกษากลุ่มผู้ย้ายสู่ที่อยู่ใหม่ในจังหวัดกำแพงเพชร ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ พบว่าเป็นเพราะภาวะทางเศรษฐกิจเช่นกัน^๒

ในอดีตที่ผ่านมา มีการศึกษาถึงลักษณะทางเศรษฐกิจของผู้ที่อาจจะย้ายถิ่น ก็พบว่าผู้ที่ประสบปัญหาในการทำมาหากินจะมีแนวโน้มที่จะย้ายมากกว่าผู้ที่ไม่ประสบปัญหาในการทำมาหากินในขณะนั้น^๓ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีการมุ่งเข้าสู่กรุงเทพฯ มาก โดยมุ่งแสวงหางานทำถึงร้อยละ ๒๐ ส่วนที่เหลือเพราะขาดอาหาร และไม่สามารถปลูกพืชได้^๔

ในยุโรปและอเมริกา ก็พบว่าภาวะเศรษฐกิจในท้องถิ่นเดิมก็เป็นเหตุสำคัญให้เกิดการย้ายถิ่นในประเทศเยอรมัน และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย แม้แต่ประเทศฝรั่งเศส ประชากรในเขตเมืองก็อาจจะย้ายในระหว่างเมือง โดยเหตุผลทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศ

^๑ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่นของประชากรในเขตชนบทของประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓).

^๒ Chamreng Parvichit, "Study on Migration in Temgpotarle Resettlement Area in the Province of Kampanghet," The Commemorative Monograph for the Second Sociological and Atropolgical Exhibition at Thammasat University (Bangkok: Thammasat University, 1972), pp. 116-134, quoted in Visit Prachaubmoh and Penporn Tirasawat, Internal Migration in Thailand, Paper No. 7 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1974), p. 25.

^๓ วัชรินทร์ ประจวบเหมาะ, ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของผู้ที่อาจจะย้ายถิ่น (กรุงเทพฯ-มหานคร: สถาบันวิจัยสแตนฟอร์ด, ๒๕๑๑), หน้า ๔.

^๔ Marian R. Meinkoth, "Migration in Thailand with Particular Reference to the Northease," Economic Business Bulletin 14 (June, 1962): 6-9, 31-33.

อุตสาหกรรม ก็พบว่ามีการเคลื่อนย้ายของประชากรจากแหล่งอุตสาหกรรมหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง^๑ สำหรับประเทศไทยนั้น จากโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ของหมู่บ้านประมง โดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า มีประชากรย้ายถิ่น ออกจากหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดเพชรบุรีถึงกว่า ๑๐๐ คนว่เรียน ในรอบปี เพราะการทำอาชีพประมง ค่อนข้างฝืดเคืองมาก^๒

อาชีพและรายได้

ลักษณะอาชีพบางอย่างต้องมีการย้ายถิ่นโดยธรรมชาติของอาชีพ (nature) แต่อาชีพ บางอย่าง เช่น ประมง เกษตรกรรม ซึ่งไม่น่าจะมีการย้ายถ้าหากว่าไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการ ประกอบอาชีพ ในประเทศไทย การที่คนชนบทย้ายเข้าเมืองเพราะประสบปัญหาเกี่ยวกับการประกอบ อาชีพ โดยเฉพาะประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศเกือบร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม แต่ใน ต่างประเทศนั้น การทำงานด้านเกษตรกรรมไม่ประสบปัญหา ฉะนั้นการย้ายถิ่นจึงพบได้ในอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย วิชาชีพ ฯลฯ ตัวอย่างนี้จะเห็นได้จากการสำมะโนประชากรของสหรัฐอเมริกาในเรื่อง อาชีพของผู้ย้ายถิ่น เพราะปรากฏว่าเกษตรกรรมมีสัดส่วนในการย้ายต่ำสุดเมื่อพิจารณาอาชีพเดิมของ ผู้ย้ายถิ่น^๓ ในประเทศเยอรมันก็ปรากฏว่าผู้ย้ายถิ่นจะเป็นกลุ่มผู้ทำการค้า งานบริหาร หรือกลุ่ม ใช้แรงงานมากกว่าผู้ทำการเกษตรกรรม^๔

---

^๑United Nation, The Determinants and Consequences of Population Trends, Population Studies No. 7 (New York: United Nations Publication, 1950), p. 110.

^๒สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการวิจัยลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้านประมง, หน้า ๑๕.

^๓United Nation, The Determinants and Consequences of Population Trends, Population Studies No. 17 (New York: United Nation Publication, 1953), p. 33.

^๔Ibid, p. 36.

ส่วนอาชีพประมงนั้น ถ้าธรรมชาติหรือทรัพยากรอำนวยให้ ชาวประมงก็ไม่น่าจะย้ายถิ่น ดังที่พบในงานวิจัยหลายเรื่องว่าชาวประมงมักจะอยู่ติดที่ ไม่โยกย้ายไปไหนถ้าไม่มีปัญหาในเรื่องการประกอบอาชีพ เช่น รายงานการศึกษาสภาวะทางสังคม และเศรษฐกิจของประชากรในหมู่บ้านประมง หมู่ที่ ๓ ตำบลต้นหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่กล่าวถึงประวัติการประกอบอาชีพ และการย้ายถิ่นฐานของครัวเรือนว่า ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงที่มีอาชีพดั้งเดิมโดยทำประมงมาตลอด มีครัวเรือนส่วนน้อยที่ย้ายเข้ามาตั้งใหม่ แต่มีถิ่นฐานเดิมในหมู่บ้านนี้ได้ย้ายไปประกอบอาชีพอื่นแล้วกลับเข้ามาทำประมงอีก และเมื่อถามถึงทัศนคติของการประกอบอาชีพ พบว่าชาวประมงส่วนมากในหมู่บ้าน คือประมาณร้อยละ ๘๘.๕ ยังคงต้องการยึดอาชีพในการทำประมงต่อไป^๑

สำหรับเรื่องรายได้นั้น จะเป็นผลสืบเนื่องมาจากอาชีพเช่นกัน จากการศึกษาถึงทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทที่มีต่อการย้ายถิ่นของหนุ่มสาว ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นมากที่สุด^๒

ดังนั้นในแง่ของเศรษฐกิจ อาชีพและรายได้ถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาคด้วย และพบว่ามีส่วนสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นเช่นกัน

ขนาดที่ดิน-ลักษณะของที่ทำกิน และการถือครองที่ดิน

ขนาดของที่ดินทำกินโดยเฉลี่ย ในบางครั้งแม้จะมีปริมาณมาก แต่หากให้ผลผลิตไม่ดีก็อาจทำให้เกิดการย้ายออกได้เช่นกัน เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีขนาดของพื้นที่

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ชัยรงค์ วิชากรณีย์, พงศ์พัฒน์ บุญชูวงศ์, สว่างค์ ประดุงสุทธิ และจรินทร์ ศิกษมัต, รายงานการศึกษาสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมู่ที่ ๓ ตำบลต้นหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล งานเศรษฐกิจการประมง และแผนงาน (กรุงเทพมหานคร: กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓-๔.

^๒ ดำรงค์ ฐานดี, "ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทต่อการย้ายถิ่นของหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมือง." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔).

โดยเฉลี่ยสูง แต่สภาวะหลาย ๆ อย่างทำให้ผลผลิตที่ได้ต่อไร่ต่ำ อันส่งผลให้รายได้ต่อบุคคลต่ำ^๑ เกิดความไม่พึงพอใจในถิ่นที่อยู่เดิม จึงคิดย้ายออก^๒ และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้เช่นกัน มักจะพบว่ามีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นมากเพราะหางานทำ ขาดอาหาร และที่อยู่อาศัย เนื่องจากสภาพพื้นดินไม่สามารถเพาะปลูกได้^๓

จากรายงานเกี่ยวกับภาคพื้นเอเชียและตะวันออกไกลของ ECAFE พบว่า ภาวะดินเลว และที่ถือครองน้อย รวมทั้งภาวะประชากรที่แออัด ทำให้ชาวบ้านย้ายถิ่น^๔ หัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองในชนบท และกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก จะมีความเห็นด้วยในการที่หนุ่มสาว จะย้ายถิ่น^๕ และจากผลการศึกษาของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย และรายงานของสภาวิจัยแห่งชาติ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้กล่าวถึงราษฎรในบางตำบลของจังหวัดชัยนาท แม้ถือครองที่ดินขนาดเล็กมาก แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้อพยพ หรือย้ายออกจากภูมิลำเนาตน เพราะสามารถให้ผลผลิตสูงจากระบบชลประทานที่ดี ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผู้ถือครองที่ดินขนาดกลางได้ละทิ้งที่ดินของตนอพยพไปอยู่ที่อื่น เพราะที่ดินให้ผลผลิตน้อยมาก^๖ ในปัญหาเกี่ยวกับการเข้าที่ดินนั้น

---

^๑Visid Prachaubmoh, et al., "Thailand: Urban and Rural Migration Selectivity," in Migration and Development in South Rast Asia, ed. Robin, J. Pryor, (Kualalumpur: Oxford University Press, 1979), p. 71.

^๒เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .," .

^๓Marian R. Meinkoth, "Migration in Thailand. . .," p. 6-9, pp. 31-33.

^๔ECAFE. Report of the export Working Group on Problems of Internal Migration and Urbanization and Selected Paper (Bangkok: United Nations Publication, 1976), p. 37.

^๕เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .," .

^๖"Migration," Journal of Population Education, 3 (July-August, 1976): 8-10.

เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า เป็นเพราะประชากรต้องเช่าที่ทำกิน จึงมักคิดย้ายถิ่น^๑ และยังเป็น ที่สังเกตได้ว่า ในจังหวัดต่าง ๆ เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมักย้ายถิ่นในอัตราค่อนข้างสูง กว่าปกติ โดยเฉพาะในจังหวัดซึ่งมีการทำนาปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่^๒

ในแง่ของการประกอบอาชีพประมงที่ทำกินอาศัยทรัพยากรทางทะเลเป็นสำคัญ ซึ่งช่วงเวลา ของการจับสัตว์ และปริมาณที่ได้ก็ไม่คงที่สม่ำเสมอตลอดไป โดยเฉพาะจากการรายงานถึงสภาวะ แวดล้อมของชายฝั่งทะเลของเจ้าหน้าที่กรมประมงในปัจจุบัน พบว่า เสื่อมโทรมลง และปริมาณปลาที่ จับได้มีแนวโน้มลดลงมากเช่นกัน

ด้วยการอาศัยผลงานศึกษาริวิจัยดังที่กล่าวมานี้ พอสรุปความสำคัญของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้ว่า สภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นเดิม หรือท้องถิ่นที่ต้นทาง แม้จะไม่ใช่เป็นปัจจัยตัวเดียวที่ผลักดัน ให้คนย้ายถิ่น แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวการสำคัญที่อาจทำให้ประชากรเกิดการละทิ้งถิ่นฐานได้เช่นกัน

ปัจจัยด้านประชากร

เพศและอายุ

การศึกษาคุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศและระหว่างประเทศในเรื่องอายุและเพศ ของผู้ย้ายถิ่นนี้ พบว่าในเอเชียและแอฟริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาน้อยกว่ายุโรปและอเมริกา พบว่าผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองมักเป็นชาย ในขณะที่ลาตินอเมริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ และกลุ่ม Oceania หญิงมักจะย้ายเข้าเมืองมากกว่า ยกเว้นบริเวณเมืองที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหนัก^๓ ที่มีความ ต้องการด้านแรงงานจากชายมากกว่าหญิง ในเนเธอร์แลนด์ และในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน--

^๑ เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .",

^๒ ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และณรงค์ เทียนสังข์, ประชากรศาสตร์ และประชากรศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘๓.

^๓ United Nations, The Determinants and Consequences of Population Trends. Vol. 1: New Summary of Findings on Interaction of Demographic, Economic and Social Factors (New York: United Nations Publication, 1973), p. 182.

ตะวันตก พบว่า หึ่งจะย้ายจากชนบท ส่วนชายจะย้ายจากเมืองใหญ่^๑ สำหรับ ประเทศฝรั่งเศส การย้ายจะปรากฏเด่นชัดในเพศหญิง^๒ แต่ในประเทศโปแลนด์ สัดส่วนของ เพศชายที่ย้ายออกจากชนบทสู่เมืองมีมากกว่าเพศหญิง^๓

จากการศึกษากลุ่มที่ย้ายถิ่นของประเทศมาเลเซียเมื่อไม่นานมานี้ พบว่าชาวมาเลย์ที่ย้าย สู่เมืองใหญ่ใน Selangor จะมีสัดส่วนของเพศชายสูงกว่าเพศหญิง และอายุของกลุ่มนี้คือ ๒๐-๒๔ ปี โดยย้ายในระยะไกล ๆ แต่ถ้าเป็นเพศหญิง จะย้ายสู่เมืองเล็ก ๆ ที่มีระยะทางใกล้ ๆ^๔

ในลาตินอเมริกา จาก Review of Rural Urban Migration โดย Tonus (๑๙๗๐) ปรากฏว่า เพศหญิงจะปรากฏเป็นกลุ่มใหญ่ในกระแสการย้ายถิ่น แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลาตินอเมริกา มีความเป็นเมืองมากกว่ากลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ^๕ การเคลื่อนย้ายทำได้โดยสะดวก จึงทำให้ หึ่งซึ่งตามปกติธรรมชาติจะมีความคล่องตัวน้อยกว่าชายเกิดความกล้าในการย้ายถิ่นเกิดขึ้น เมื่อมี ความเจริญติดต่อกัน และการย้ายภายในประเทศสหรัฐอเมริกาในอดีต ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๔-๑๙๖๕

---

^๑Kurt Horstmann, "Rural Urban in the European Economic Community", in Proceedings of the World Population Conference, Belgrade, 1965 (New York: United Nations Publication, 1967), 4: 497.

^๒United Nations, "The Determinants and Consequences of Population Trends. . .," (1973), p. 183.

^๓Stanislaus Borowski, "New Forms and Factors Affecting Rural Urban Migration in Poland." in Proceedings of the World Populations Conference. . ., 4: 550.

^๔Robin J. Pryor, "Malaysia: Pattern of Population Movement to 1970," Migration and Development in South East Asia: A Demographic Perspective (Kualalumpur: Oxford University Press, 1979), p. 79.

^๕Michael P. Todaro, "Rural Urban Migration, Unemployment and Job Probabilities: Recent Theoretical and Empirical Research" Economic Factors in Population Growth, ed. Ansley J. Coale (London: The Macmillan Press, 1976), p. 368.

ชายจะมีความเต็มใจที่จะย้ายมากกว่าหญิง เว้นแต่เป็นการย้ายเพื่อการสมรส จะมีแนวโน้มพอ ๆ กัน^๑

การศึกษาถึงปัจจัยด้านอายุก็นับว่ามีความสำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่งในการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่น ทั้งนี้เพราะสาเหตุของการย้ายถิ่นมักเกิดขึ้นเพื่อหางานทำเป็นสำคัญ และยังมีเพื่อการศึกษาเพื่อการสมรส หรือแม้แต่เพื่อติดตามครอบครัว^๒ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ในการศึกษาคุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศและระหว่างประเทศ พบว่าผู้ย้ายถิ่นจะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว มีอายุอยู่ในช่วง ๑๕ ถึง ๓๕ ปี^๓

ในการศึกษาอายุกับการย้ายถิ่นในส่วนของประเทศไทย มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังที่พบจากรายงานผลการสำรวจแรงงานชนบทของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยกรมแรงงาน กล่าวถึงประชากรในชนบทที่ย้ายถิ่นเพื่อไปหางานทำทั้งชั่วคราวและถาวรนั้นว่า กว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี^๔ และจากการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรในกรุงเทพมหานคร ปี ๒๕๒๔ พบว่า การย้ายถิ่นส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาว มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ถึงร้อยละ ๘๗^๕

การย้ายจากเมืองสู่เมืองนั้นมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องอายุของแต่ละเพศ คือ ชายมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี และหญิงจะมีอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี ส่วนการย้ายจากชนบทสู่เมืองก็เช่นเดียวกัน พบว่า ชายมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี และหญิงมีอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี หรืออาจต่ำกว่านี้เล็กน้อยในบางจังหวัด^๖ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเรื่องอายุกับความต้องการย้ายถิ่นนี้

^๑United Nations, "The Determinants and Consequences of Population Trends. . .," (1973), p. 181.

^๒วิชิต แสงทอง, "การเพิ่มประชากรและการย้ายถิ่นกับปัญหาทางสังคม," รายงานการสัมมนาทางวิชาการแห่งชาติเรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๔, หน้า ๓๕๕.

^๓United Nations, "The Determinants and Consequences of Population Trends. Vol. 1: New Summary of Findings. . .," p. 18.

^๔วิชิต แสงทอง, "การเพิ่มประชากรและการย้ายถิ่น. . .," หน้า ๓๕๖.

^๕สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรื, การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. ๒๕๒๔ กรุงเทพมหานคร. . . , หน้า ๑๓.

^๖Visid Prachaubmoh, et al., "Thailand: Urban and Rural Migration . . .," p. 50-52.

เพ็ญพร ซีระสวัสดิ์ ทำการศึกษาความต้องการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนในชนบท พบว่า จะมีอายุอยู่ระหว่าง ๓๕-๓๙ ปี และ ๔๕-๔๙ ปี มีจำนวนสูงสุด^๑

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเรื่องอายุของผู้ย้ายถิ่นของประเทศใกล้เคียง จะมีลักษณะไม่แตกต่างออกไปนัก เพราะอายุของผู้ที่ไม่ย้ายในหมู่บ้านของมาเลเซียนั้นจะอยู่ในกลุ่มอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี และกลุ่มอายุที่สูงกว่า ๔๐ ปี โดยเฉพาะในเพศหญิง^๒ ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ย้ายจะมีอายุระหว่าง ๑๕-๓๙ ปี ซึ่งอยู่ในวัยแรงงานนั่นเอง

ส่วนความแตกต่างในเรื่องอายุและเพศของการย้ายถิ่นของประเทศฟิลิปปินส์ เพศชายจะอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐-๒๙ ปี ส่วนหญิงยังอยู่ในวัยรุ่น คือ ๑๕-๑๙ ปี^๓

ในบางหลักฐาน การย้ายของเพศชายจะเด่นชัดในช่วงอายุ ๒๐-๒๙ ปี และ ๓๐-๓๔ ปี ส่วนเพศหญิงนั้น ช่วงอายุจะต่ำหรือสูงกว่านี้^๔ และจากการสำมะโนประชากรมะนิลา ซึ่งมีการย้ายไม่สูงนัก พบว่า ๗๖ เปอร์เซ็นต์ของผู้ย้าย และ ๔๔ เปอร์เซ็นต์ของผู้ที่ไม่ย้าย มีอายุต่ำกว่า ๒๕ ปี^๕

ส่วนในสหรัฐอเมริกา เรื่องกลุ่มอายุของผู้ย้ายในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๔-๑๙๖๕ อยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐-๒๙ ปี^๖ และยังมีการศึกษาอยู่หลายแห่งด้วยกันที่ได้แสดงถึงสัดส่วนที่สูงของกลุ่มหนุ่มสาวที่ย้ายจากฟาร์มสู่เมือง ในอดีต ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๐๐-๑๙๑๕ กว่าครึ่งของผู้ย้ายเป็นผู้มีอายุระหว่าง ๑๐-๒๐ ปี เท่านั้น^๗ ต่อมาในช่วง ค.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๓๔ มีหนุ่มสาวที่ย้ายจากชนบทมาก

^๑ เพ็ญพร ซีระสวัสดิ์, "ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .",

^๒ Robin J. Pryor, "Malasia: A Demographic Analysis of Internal Migrants," Migration and Development in South East Asia: A Demographic Perspective. . .," p. 99.

^๓ Ibid., p. 225.

^๔ Ibid., p. 228.

^๕ Donald J. Borize, Principle of Demographic (New York: Wiley, 1969), p. 761.

^๖ United Nations, The Determinants and Consequences of Population Trends. . ., (1953), p. 302.

^๗ Ibid.

ชายจะมีอายุประมาณ ๒๓ ปี หญิงมีอายุประมาณ ๒๐ ปี^๑

สำหรับประเทศ United Arab Republic อยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐-๒๔ ปี และจะสูงมากในกลุ่มอายุ ๒๕-๒๙ ปี^๒

ในประเทศสาธารณรัฐเยอรมันประชาธิปไตย และฮังการี ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ผู้ย้ายจะอยู่ในกลุ่มอายุ ๑๘-๒๐ ปี^๓

จากการสำมะโนประชากรในประเทศญี่ปุ่น ในปี ๑๙๖๐ กลุ่มผู้ย้ายอยู่ในช่วงอายุ ๑๕-๒๙ ปี^๔ ในประเทศ Ghana อยู่ในช่วงอายุ ๑๕-๒๕ ปี^๕

นอกจากนี้ สุนันทา สุวรรณโณคม ได้ศึกษาถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรในเขตชานเมือง โดยศึกษาเฉพาะกรณีเขตบางเขน พบว่า หัวหน้าครัวเรือนร้อยละ ๗๖.๖ ไม่ต้องการย้ายที่อยู่ โดยมีความสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับการเป็นเจ้าของบ้าน และที่ดิน ตลอดจนอายุที่สูงขึ้น โดยลำดับของหัวหน้าครัวเรือนด้วย^๖

^๑Ibid.

^๒K.C. Zachariah, "Sex-age Pattern of Population Mobility in the U.A.R. with some International Comparisons," Egyptian Population and Family Planning Review, 3 (June 1970): 49-58.

^๓Louis L. Thiring, "Internal Migration" Hungary and Some Central and East European Countries," in Proceedings of the World Population Conference. . .," 4: 531.

^๔Massao Ueda, "Internal Migration affecting age Composition an Fertility with Reference to Japan," "in Proceedings of the world Population Conference. . .," 4: 538.

^๕John C. Caldwell, "Determinants of Rural Urban Migration in Ghana," Population Studies, 22 (November 1968): 368.

^๖สุนันทา สุวรรณโณคม, "แบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรในเขตชานเมือง (ศึกษาเฉพาะกรณีเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร)" โครงการวิจัยการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์ชานเมืองด้านเหนือของกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๕๖.

สถานภาพสมรส

โดยปกติแล้ว การย้ายถิ่นเกิดด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม แต่อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นจะเป็นไปได้ง่ายขึ้นถ้าผู้ย้ายถิ่นจะอยู่ในสภาพที่มีความคล่องตัว มีภาระรับผิดชอบน้อย ซึ่งจะเห็นได้จากผลงานวิจัยหลายงานด้วยกันที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรสกับการย้ายถิ่น อาทิเช่น จากการศึกษาาร่วมกันของ Visid Prachuabmoh และคนอื่น ๆ พบว่า ในชนบทจะมีระดับการย้ายของชายโสดมากกว่าหญิงโสด โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ ๑๕-๒๔ ปี^๑ ในเพศชายนั้น การย้ายถิ่นของคนโสดมากกว่าผู้ที่สมรส หรือผู้ที่ เป็นหม้าย แต่สำหรับผู้สมรสแล้วนั้น มีอัตราส่วนใกล้เคียงกันระหว่างชายและหญิง^๒ และจากข้อมูลที่ได้ศึกษาในตอนต้นในด้านอายุ พบว่า ผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครมักอยู่ในช่วงอายุยังน้อย โดยเฉพาะในช่วง ๒๐-๒๔ ปี จากชนบท^๓ จากข้อมูลการศึกษาต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของไทย (๒๕๑๒) ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชายที่ย้ายในครั้งแรกนั้นมีแนวโน้มที่จะมีสถานภาพโสด กล่าวคือ ประมาณร้อยละ ๔๖ และประมาณ ๑ ใน ๔ ของผู้ย้ายถิ่นของชายผู้สมรสแล้ว ร้อยละ ๘๒ ที่ให้เหตุผลว่า การย้ายเกิดขึ้นเพราะการสมรส^๔

ในประเทศใกล้เคียงนั้น Robin J. Pryor ทำการศึกษาข้อมูลการสำมะโนประชากร ปี ๑๙๗๐ ของประเทศมาเลเซีย พบว่า ผู้ที่ไม่ย้ายถิ่นมีสัดส่วนของผู้มีสถานภาพสมรสสูงกว่าในกลุ่มอายุ ๒๐-๒๔ ปี และ ๔๐ ปีขึ้นไป^๕ หลังจากนั้น Narayanan (๑๙๗๕) ได้นำข้อมูลการสำมะโนประชากร ปี ๑๙๗๐ นี้มาสร้างตาราง จากการรวบรวมข้อมูลประชากรของ Kuala Lumpur,

^๑Visid Prachuabmoh, et al., "Thailand: Urban and Rural Migration . . .," p. 52.

^๒Ibid.

^๓Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, Internal Migration in Thailand. . ., p. 60.

^๔Ibid., p. 61.

^๕Robin J. Pryor, "Malaysia: A Demographic Analysis of Internal Migrants. . .," p. 108.

Petaling, Jaya และ Klang พบว่า ผู้ที่ไม่ย้ายถิ่นนั้นมีสถานภาพสมรสร้อยละ ๓๓ และโสด ร้อยละ ๖๔ ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ไม่ย้ายจะมีสถานภาพโสดมากกว่าสมรส แต่เมื่อมาพิจารณา สถานภาพของผู้ย้ายถิ่นใน Penensular Malaysia พบว่า เป็นโสดมากกว่าผู้สมรส แยก หรือ หย่าร้างในกลุ่มอายุ ๒๐-๒๔ ปี^๑ ส่วนในประเทศฟิลิปปินส์ ให้ผล เช่นเดียวกัน เพราะดูเหมือนว่า กลุ่มผู้ย้ายจะมีสถานภาพโสดมากกว่าสมรส^๒ และการศึกษาสถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ พบว่า ผู้ย้ายถิ่นที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป เป็นโสดร้อยละ ๘๔^๓

ดังนั้น ผลงานวิจัยส่วนใหญ่จะมีผลการศึกษาด้านสถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นที่คล้ายคลึง กันคือ ส่วนมากเป็นคนโสด

ขนาดครอบครัว

การเพิ่ม หรือขยายขนาดของครอบครัว โดยปกติจะมีความสัมพันธ์กับสถานะทางเศรษฐกิจ ของหัวหน้าครัวเรือน เช่น ในเรื่องขนาดที่ดินทำกิน การเพิ่มขนาดของครอบครัวจะก่อให้เกิดปัญหา ความผิดเคืองทางเศรษฐกิจจนอาจเป็นสาเหตุให้สมาชิกมีการย้ายออกจากครอบครัวเดิม^๔

ในสหรัฐอเมริกา และหลายประเทศในลาตินอเมริกา ผลจากการศึกษาข้อมูลในปี ๑๙๓๕- ๑๙๔๐ โดยเปรียบเทียบภาวะเจริญพันธุ์ระหว่างผู้ย้ายเข้ามาอยู่กับผู้อยู่เดิม (Native Resident) พบว่า ผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่มีการเจริญพันธุ์ต่ำกว่า เว้นแต่รัฐในภาคกลางตอนเหนือของสหรัฐ^๕ อเมริกา ซึ่งเป็นพวกกลุ่มที่ย้ายมาจากบริเวณที่มีการเจริญพันธุ์สูงในทางใต้^๕

^๑Ibid.

^๒Robin J. Pryor, "The Philippines: Pattern of Population Movement to 1970. . .," p. 326.

^๓สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. ๒๕๒๔ กรุงเทพมหานคร. . ., หน้า ๑๒.

^๔Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, Internal Migration in Thailand. . ., p. 61.

^๕Ibid., p. 183.

อย่างไรก็ตาม ได้มีการพบความแตกต่างในเรื่องภาวะเจริญพันธุ์อย่างมาก จากการศึกษาผู้ย้ายถิ่นในลาตินอเมริกา ส่วนผลการศึกษาในบราซิล อาเจนตินา และเปอร์โตริโก ปรากฏว่าผู้ย้ายถิ่นมีการเจริญพันธุ์ต่ำกว่าผู้ที่ไม่ย้าย^๑

ในเอเชียนั้น Robin J. Pryor ใช้ข้อมูลครอบครัวของ Penensular Malaysia ปี ๑๙๖๗ พบว่า ผู้ที่ย้ายจะมีบุตรน้อยกว่าผู้ที่ไม่ย้าย กล่าวคือ ร้อยละ ๒๕ ของผู้ที่ไม่ย้ายมีบุตร ๖ คน หรือมากกว่า ในขณะที่ผู้ย้ายที่มีบุตรเท่านี้เพียงร้อยละ ๑๕ เท่านั้น^๒ ในการสำมะโนประชากร ปี ๑๙๗๐ ของประเทศฟิลิปปินส์ ก็ให้ผลเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ผู้ที่ย้ายมีขนาดครอบครัวเล็กกว่าผู้ที่ไม่ย้าย^๓ สำหรับการศึกษาขนาดของครัวเรือนไทยโดยเฉลี่ยมี ๖ คน โดยประมาณ ซึ่งทั้งในเมืองและชนบทมีความแตกต่างกันไม่มากนัก ครัวเรือนที่มีคนเพียงคนเดียวหรือสองคน เป็นลักษณะที่พบทั่วไปในเขตเมืองมากกว่าในชนบท^๔ แต่ภาวะการเจริญพันธุ์ยังมีความแตกต่างกันมาก^๕

จากผลการวิจัยทำให้พบแนวทางสังเกตพอสรุปได้ว่า ขนาดของครอบครัวนั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจย้าย หรือไม่ย้ายได้เช่นกัน โดยพิจารณาได้ว่า ผู้มีครอบครัวใหญ่อาจมีปัญหาในด้านเศรษฐกิจ จึงต้องตัดสินใจย้ายถิ่น และในทางเดียวกัน ก็เป็นไปได้ว่า ผู้ที่มีครอบครัวขนาดเล็กนั้นมีความคล่องตัวต่อการจะย้ายถิ่นฐานมากกว่า

^๑George C. Myers, and Earl W. Morris, "Migration and Fertility in Puerto Rico," Population Studies, 20 (July 1966): 85-86.

^๒Robin J. Pryor, "Malaysia: A Demographic Analysis of Internal Migrants. . .," p. 99.

^๓Robin J. Pryor, "The Philippines: Pattern of Population Movement to 1970. . .," p. 328.

^๔พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และสุวิธนา วิบูลย์เศรษฐ์, สรุปผลการวิจัยของโครงการต่อเนื่องระยะยาว. . ., หน้า ๓.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ปัจจัยทางด้านสังคม

โดยที่ปัจจัยในด้านสังคมมีความหมาย และขอบข่ายของการศึกษากว้างขวางมาก ดังนั้น ในที่นี้จะขอกล่าวแต่เฉพาะปัจจัยที่มีอิทธิพล หรือเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจโดยตรงของกลุ่มประชากร ซึ่งพอจำแนกได้ดังนี้คือ ระดับการศึกษา ศาสนา การรับข่าวสาร หรือการติดต่อกับโลกภายนอก และ ประสบการณ์การย้ายถิ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมในสังคม

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พบว่า ปัจจัยทางสังคมดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นเป็นอันมาก จึงน่าจะศึกษาว่า อิทธิพลต่อปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นอย่างไร ด้วยหรือไม่

ระดับการศึกษา

การศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องชี้ได้ถึงสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนคุณภาพของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา ถือว่าการศึกษาคือองค์ประกอบสำคัญในการเลื่อนฐานะของตน^๑ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Visid Prachuabmoh และ Penporn Tirasawat ที่พบว่าการศึกษาที่ไม่ได้สัดส่วนกันของประเทศ ทำให้ผู้ที่ต้องการที่จะได้รับการศึกษาที่ดีกว่า และสูงกว่าย้ายไปยังบริเวณที่มีสถานศึกษาชั้นสูงที่ดีกว่า หรือสูงกว่าถิ่นเดิมของตน^๒ อาทิเช่น จากการศึกษาของ วิสาข์ วิฑูธีรานต์ เรื่อง การย้ายถิ่นของนักศึกษาวิทยาลัยครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาย้ายเข้ามาศึกษาในกรุงเทพมหานครคือ วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานครมีชื่อเสียงดีกว่าในต่างจังหวัด^๓ และ วิทยา รัตนวิจิตร ได้ศึกษาสถานภาพทางการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมของนักเรียนต่างจังหวัด

^๑United Nations, The Determinants and Consequences of Population Trends. . . , (1973), p. 183.

^๒Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat, Internal Migration in Thailand, 1947-1972, p. 47-48.

^๓วิสาข์ วิฑูธีรานต์, "การย้ายถิ่นของนักศึกษาวิทยาลัยครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๗๒.

ที่อยู่ในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี พบว่าสาเหตุสำคัญอันดับหนึ่งที่ทำให้นักเรียนต่างจังหวัดตัดสินใจเข้ามาศึกษาในส่วนกลาง ทั้งที่ในจังหวัดของตนก็เปิดทำการสอน คือความมีชื่อเสียงของสถานศึกษา และมีจำนวนสถานศึกษาให้เลือกได้มากกว่า^๑ ด้วยเหตุดังกล่าว ผลงานวิจัยทั้งภายในและต่างประเทศ จะพบว่าการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้คนย้ายถิ่น

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาเปรียบเทียบถึงระดับการศึกษาของผู้ที่ย้ายถิ่น และผู้ที่ไม่ย้ายถิ่นนั้น ในประเทศอินเดีย คนที่ย้ายเข้าเมือง Bombay^๒ และ Culcutta จะมีระดับการศึกษาสูงกว่าประชากรในแหล่งต้นทาง^๓

ในประเทศ Ghana Caldwell ได้ศึกษาเปรียบเทียบผู้ที่ย้ายกับผู้ที่ไม่ย้ายที่อยู่ในชนบท พบว่า ประชากรในชนบทที่เป็นแหล่งต้นทางจะมีระดับการศึกษาต่ำกว่ากลุ่มที่ย้าย^๔ เช่นเดียวกับชาวคานาดา พวกที่ย้ายจะเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าพวกที่ไม่ย้ายที่อยู่ในชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ด้วย^๕ ประเทศฟิลิปปินส์^๖ และมาเลเซีย ก็เช่นเดียวกัน ที่ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของผู้ย้ายจะสูงกว่าผู้ไม่ย้าย^๗

^๑วิทยา รัตนวิจิตร, "สถานภาพทางการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมของนักเรียนต่างจังหวัดที่เรียนอยู่ในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๗๒.

^๒K.C. Zachariah, "Bombay Migration Study: A Pilot Analysis of Migration to an Asian Metropolis," Demography, 3 (Chicago, 1966).

^๓Karoda Toshio, "Internal Migration: An Overview of Problems and Studies," in Proceedings of the World Population Conference. . ., 4: 507.

^๔John C. Caldwell, "Determinants of Rural-Urban Migration. . .," pp. 369-370.

^๕Leroy O. Stone, Migration in Canada; Some Regional Aspect (Ottawa: Dominion Bureau of Statistic, 1969), pp. 83-84.

^๖Robin J. Pryor, "The Philippines: Pattern of Population Movement to 1970. . .," p. 326.

^๗Robin J. Pryor, "Malaysia: A Demographic Analysis of Internal Migrants. . .," p. 101.

จากประสบการณ์การย้ายถิ่นระหว่าง ๑๙๔๖-๑๙๖๔ Robin J. Pryor ได้ทำการศึกษา การย้ายถิ่นใน Southeast Asia พบว่าประชากรในชนบทนั้น ทั้งชายและหญิงมีแบบแผนทางการ ศึกษาคล้ายคลึงกันภายในกลุ่มอายุ^๑ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังปรากฏว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า จะมีความต้องการที่จะย้ายมากกว่า^๒ และ เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ได้ศึกษาระดับการศึกษาของผู้ที่ ต้องการ และไม่ต้องการย้ายถิ่น พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาค่ำ จะมีความต้องการการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้มี ระดับการศึกษาสูงอย่างเห็นได้ชัด^๓ ซึ่งสนับสนุนการศึกษาของ Pryor ที่พบว่า ในชนบทประชากร ที่ไม่ย้ายจะมีระดับการศึกษาต่ำกว่าผู้ย้าย แต่ก็ยังมีระดับต่ำกว่าผู้ที่ไม่ย้ายในกรุงเทพมหานคร หรือ เขตเมืองอื่น ๆ^๔ และล่าสุด จากการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี พบว่า ประชากรที่ย้ายมานั้นส่วนมาก มีการศึกษาค่ำกว่าประชากรในกรุงเทพมหานคร แต่สูงกว่าประชากรนอกเขตกรุงเทพมหานคร โดย ส่วนมากจบการศึกษาประถมต้นทั้งชายและหญิง กล่าวคือ ร้อยละ ๖๗.๗ และ ๘๑.๖ ตามลำดับ รองลงมาเป็นชายที่จบมัธยมตอนต้นและตอนปลาย โดยมีร้อยละ ๑๐.๔ และ ๘.๘ ส่วนหญิงนั้น จบระดับประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนปลายประมาณร้อยละ ๗.๓ และ ๒.๘ ตาม ลำดับ^๕ ระดับศึกษาน่าจะเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการศึกษาใจย้ายถิ่น หรือไม่ย้ายถิ่นด้วย เช่นกัน

^๑Robin J. Pryor, "South-East Asia: Migration and Development, Migration and Development in South East Asia. . .," p. 4.

^๒Sidney Goldstein, Pichit Pitaktepsombati and Alice Goldstein, Migration to Urban Places in Thailand: Interrelation Among Origin, Recency, Frequency and Motivations. . .," p. 17.

^๓เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, "ปัจจัยมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .,"

^๔Robin J. Pryor, "South-East Asia: Migration and Development . . .," p. 57.

^๕สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักงานกฤษฎมนตรี, การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. ๒๕๒๕ กรุงเทพมหานคร. . .," หน้า ๑๕.

ประสบการณ์การย้ายถิ่น และข่าวสารภายนอก

ได้มีการศึกษาในระยะหลัง ๆ โดยผู้ศึกษาต่าง ๆ กัน ยอมรับว่า ประสบการณ์ของการย้ายถิ่นมีอิทธิพลต่อความคิดในการย้ายถิ่น อิทธิพลอีกประการหนึ่งก็คือ การได้รับข่าวสารของท้องถิ่น ปลายทาง วิชิต แสงทอง ศึกษาพบว่า การย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นเพราะผู้ย้ายได้รับการบอกกล่าวจากเพื่อน หรือญาติพี่น้องถึงแหล่งที่สามารถหางานทำได้ และจากบริการทางานทั้งของรัฐบาลและเอกชน^๑

คำรงค์ ฐานดี ได้ศึกษาทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบท ต่อการย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาว เข้าสู่เมือง โดยอาศัยข้อมูลโครงการวิจัยใช้กำลังคนในชนบทรอบสอง พบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองเห็นชอบต่อการย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวมากกว่า^๒ เช่นเดียวกับการศึกษาปัจจัยมูลเหตุในการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนในชนบท โดย เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ พบว่า ถ้ามีการติดต่อกับสังคมภายนอกมาก จะทำให้มีความต้องการย้ายถิ่นสูง^๓

จากอดีตที่ผ่านมา พบว่าประชากรในกลุ่มประเทศตะวันตกมีการย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่ ๆ และถ้าประสบผลสำเร็จก็จะส่งข่าวถึงครอบครัวและเพื่อน และในที่สุดก็จะมีการย้ายถิ่นตามไป^๔

ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมชุมชน

ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านเกษตรกรรมมาก ประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะทรัพยากรทางน้ำ นับได้ว่ามีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการทำประมง และได้ผลผลิตจากแหล่งน้ำโดยการทำประมงเป็นจำนวนมาก ดังเช่นทางภาคใต้ของประเทศไทย

^๑ วิชิต แสงทอง, "การเพิ่มประชากร และการย้ายถิ่นกับปัญหาสังคม," รายงานการ พัฒนาทางวิชาการแห่งชาติ เรื่อง ประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองส่งเสริมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๕๒-๓๕๖.

^๒ คำรงค์ ฐานดี, "ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทต่อการย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาว เข้าสู่เขตเมือง. . .,"

^๓ เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์, "ปัจจัยมูลเหตุในการย้ายถิ่น. . .,"

^๔ United Nations, "The Determinants and Consequences of Population Trends. . .," (1953), p. 137.

นอกเหนือไปจากการกลไกกรรมแล้ว การประมงก็จัดว่าเป็นเกษตรกรรมประเภทหนึ่ง และเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของประชากร สามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก จนนับได้ว่าการประมงมีบทบาทที่สำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศ และต่อรายได้ประชาชาติ

เมื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศมีส่วนสำคัญอย่างมากในการที่จะอำนวยความสะดวกให้ทรัพยากรสัตว์น้ำ ดังเช่นแม่น้ำลำคลอง และแควต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก อันเป็นที่มาของสัตว์น้ำจืด นอกจากนี้ ประเทศไทยยังตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีน มีฝั่งทะเลด้านตะวันออกเป็นอ่าวไทย และมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งติดต่อออกไปจนถึงทะเลจีนใต้ ส่วนด้านตะวันตก เป็นมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งหมายถึงว่า ชาวประมงสามารถทำการประมงได้ทั้งด้านอ่าวไทย ด้านมหาสมุทรแปซิฟิก และด้านมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งฝั่งทะเลดังกล่าวอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านอ่าวไทย ทั้งนี้เพราะที่อ่าวไทยมีแม่น้ำหลายสายไหลลงสู่ทะเล มีระดับน้ำทะเลลึกไม่เกิน ๒๐๐ เมตร ทำให้แสงแดดส่องไปถึงท้องทะเล ก่อให้เกิดพืชน้ำที่อุดมสมบูรณ์ อันเป็นอาหารที่ดีของปลาด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้บริเวณอ่าวไทยเป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุมแห่งหนึ่งของไทย

แต่ในปัจจุบัน และอนาคตอันใกล้นี้ หมู่บ้านชาวประมงเริ่มประสบปัญหาต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจของโลก การเปลี่ยนแปลงราคาน้ำมัน การขนส่ง และอื่น ๆ ซึ่งทำให้ชาวประมงเป็นจำนวนไม่น้อยไม่สามารถนำเรือออกไปหาปลาได้แล้ว ยังได้ประสบปัญหาในเรื่องความไม่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ และเริ่มลือรือรือรือของความเน่าเสียของบริเวณชายฝั่งทะเล สัตว์น้ำเริ่มสูญพันธุ์ หรือย้ายแหล่ง^๒ เหตุการณ์ดังนี้จะ เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญอันอาจทำให้ประชากรคิดหาทางขยับขยายแหล่งทำกินใหม่ที่ดีกว่า มีสภาพทางภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกว่า ดังเช่น จากรายงานการวิจัยของแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง ชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวประมงจังหวัดชุมพร และสตูล ในเรื่องสาเหตุการย้ายถิ่น หรือเหตุจูงใจบางอย่างที่ได้อพยพมาประกอบอาชีพการประมงที่นี่ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนของชุมชนปากน้ำหลังสวน มีการย้ายถิ่นสูงกว่าชุมชนประมงท่ามะสัง กล่าวคือ หัวหน้า

^๑สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, บัณฑิต อ่อนคำ และสายใจ คุ้มขนาบ, รายงานการวิจัยเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวทะเลที่จังหวัดชุมพร และสตูล (แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑-๓.

^๒สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการวิจัยลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้านประมง. . . , หน้า ๒๒, ๕๖-๕๘, ๘๓.

ครัวเรือนชุมชนปากน้ำหลังสวน ย้ายถิ่นร้อยละ ๕๓.๓๓ และชุมชนตำมะลัง ย้ายถิ่นร้อยละ ๑๔.๐๑ โดยมีสาเหตุการย้ายถิ่นต่างกันที่ว่า ชุมชนตำมะลังซึ่งมาจากทางภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสตูล สงขลา นั้น ย้ายเพื่อมาแต่งงาน ส่วนชุมชนปากน้ำหลังสวน ซึ่งมาจากภาคกลางร้อยละ ๕๑.๗๕ และภาคใต้ ร้อยละ ๔๖.๔๒ นั้น ประมาณครึ่งหนึ่งย้ายเพราะที่ทำมาหากินลำบาก จึงต้องอพยพมาประกอบอาชีพที่นี้

โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงสภาพที่ตั้งชุมชนแล้ว พบว่า ชุมชนประมงปากน้ำหลังสวน มีทำเลการทำประมงดี ทำให้มีการอพยพมาทำประมงกันมาก แต่ชุมชนประมงตำมะลัง เป็นส่วนน้อยที่ย้ายถิ่น เนื่องด้วยชุมชนตำมะลังเป็นเกาะ ไม่ค่อยมีพื้นที่จะทำมาหากินได้^๑

ความไม่สมดุล ระหว่างจำนวนประชากร กับทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เนื่องจากทรัพยากรมักจะมีอยู่อย่างจำกัด เมื่อไม่สามารถสร้างความสมดุลได้ ก็จะทำให้มาตรฐานของการดำรงชีวิตของประชากรในท้องถิ่นนั้น ๆ ลดลง และเมื่อนั้น ประชากรส่วนหนึ่งไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้สมควรแก่สภาพ ก็จะเป็นเหตุให้มีการย้ายถิ่นออกไปสู่ถิ่นที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์กว่า ดังที่พบอยู่เสมอที่ผู้ประกอบการทางเกษตร ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติ คือที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะที่เดียวกัน ที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกก็ขยายไปได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น การที่ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปได้เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ยังผลให้เนื้อที่เพาะปลูกต่อเกษตรกร หรือต่อครัวเรือนลดลงโดยลำดับ^๒ ทำให้ผลผลิตลดลง และไม่มั่งคั่ง ทำให้เมื่อพิจารณาพบ ผู้ย้ายถิ่นมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากที่สุด โดยเพิ่มจากร้อยละ ๒๕.๑-๒๘.๘ จนถึงร้อยละ ๓๓.๔-๓๖.๖ ในเวลา ๔ ปี^๓

ประชากรที่อยู่ตามชนบทอื่น ๆ ของประเทศไทยก็ได้ประสบปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการยังชีพมานานปีแล้วเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่ผลผลิตเคยอุดมสมบูรณ์ แต่ประชากรกลับมีฐานะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, บัณฑิต อ่อนคำ และสายใจ คุ่มขนาน, รายงานการวิจัยเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวทะเลที่จังหวัดชุมพร และสตูล. . ., หน้า ๓๖-๓๗.

^๒อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น และปัญหาสังคมอื่น," รายงานการสัมมนาทางวิชาการแห่งชาติ เรื่อง ประชากรไทย ครั้งที่ ๔ ๒๑-๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๑, (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑), หน้า ๔๒๑.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๖-๓๕๘.

ยากจนลงทุกที มีหนี้สินท่วมท้น จนถึงกับละทิ้งถิ่นฐาน^๑

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงพอสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมชุมชนซึ่งเป็นแหล่งประกอบอาชีพ หรือภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการย้ายถิ่นของประชากร

แนวความคิด และสมมติฐานในการทำวิทยานิพนธ์

จากการศึกษาผลงานวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศในเรื่องการย้ายถิ่นในแง่ปัจจัย ผลเหตุต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น หรือความต้องการย้ายถิ่น พบว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัย ผลักดันจากท้องถิ่นต้นทางสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ได้ รวมทั้งกฎแห่งการย้ายถิ่น^๒ (The Law of Migration) ของ Ravenstein บางข้อที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ อาทิเช่น เรื่องการย้ายถิ่นกับระยะทาง สภาพแวดล้อมทางสังคมกับการย้ายถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ผลจากการวิจัยหลาย ๆ เรื่องก็ได้ยอมรับว่า ปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทางมีอิทธิพล เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภาวะความกดดันด้านเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากความไม่สมดุลระหว่าง ทรัพยากรกับประชากรเป็นสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้จะพิสูจน์สมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปัจจัยอันมีผลต่อความต้องการ ในเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมง โดยได้กำหนดสมมติฐานเพื่อเป็นแนวทางในการ ศึกษาดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ประภาศรี ศิริจรรยา, "ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชนบท," เอกสารประชุมทางวิชาการ เรื่อง การวิจัยสภาวะแวดล้อมเพื่อการพัฒนาชนบท: ๒๐-๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๓ (ศูนย์สารนิเทศ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓).

^๒เอฟเวิร์ท เอส. ซี, "ทฤษฎีการย้ายถิ่น" ทฤษฎีที่น่าสนใจทางประชากรศาสตร์, แปลโดย ปราโมทย์ ประสาทกุล (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๙-๑๖๖.

สมมติฐานสำคัญ

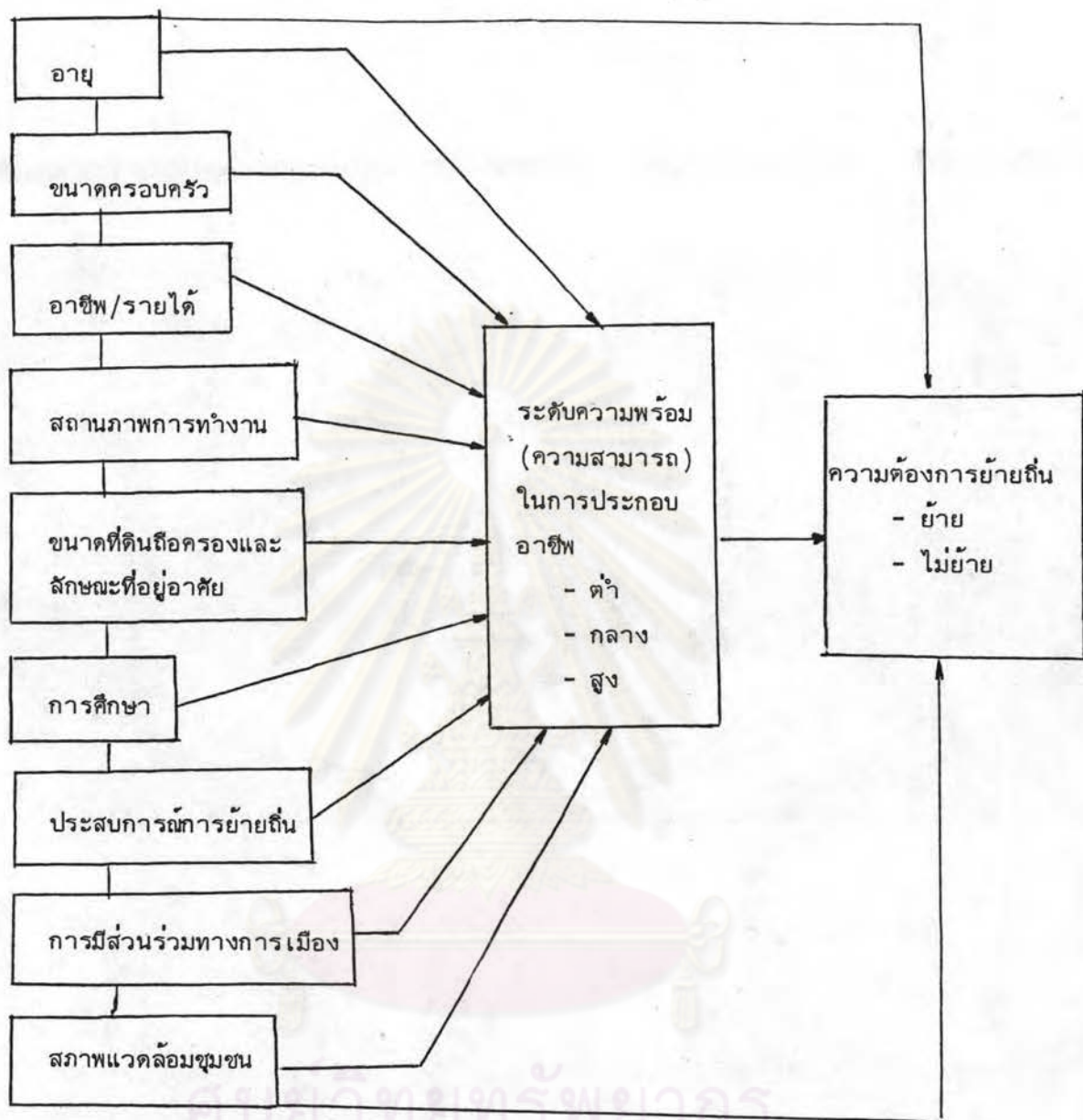
๑. ความต้องการในเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรที่ประกอบอาชีพประมงนั้นน่าจะแปรผันไปตามระดับความพร้อมของอาชีพ
๒. ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสภาพแวดล้อมชุมชนน่าจะมีอิทธิพลต่อความต้องการในเรื่องการย้ายถิ่น

สมมติฐานย่อย

๑. ระดับความพร้อมของประชากรที่ประกอบอาชีพประมงน่าจะมีผลในทางลบกับความต้องการย้ายถิ่น
๒. ผู้มีรายได้สูงกว่าน่าจะมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า
๓. ผู้ที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และมีขนาดที่ดินใหญ่ น่าจะเป็นผู้ที่มีความต้องการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่ไม่มียังที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีขนาดที่ดินทำกินเล็กกว่า
๔. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า น่าจะเป็นผู้ที่มีความต้องการย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
๕. ผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในเรื่องการย้ายถิ่นมาก่อน น่าจะมีความต้องการย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในเรื่องนี้มาเลย
๖. ผู้ที่มีอายุมากกว่า น่าจะมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า
๗. ผู้ที่มีขนาดครอบครัวใหญ่กว่า น่าจะมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่มีครอบครัวขนาดเล็กกว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบจำลองแนวความคิดในการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยความพร้อมในการประกอบอาชีพประมงและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นและไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรหมู่บ้านประมงไทยนี้ ได้ทำการคัดเลือกและรวบรวมข้อมูลจากโครงการวิจัยลักษณะทาง เศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้านประมงที่ทำการสำรวจเมื่อเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยคัดเลือกเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหัวหน้าครัวเรือน และจะใช้การรวมกลุ่มตัวแปรบางตัวเข้าด้วยกัน เพื่อใช้เป็นดัชนีในการศึกษาเกี่ยวกับความพร้อมในการประกอบอาชีพประมง โดยแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ๓ ระดับ คือ ระดับความพร้อมสูง ความพร้อมปานกลาง และความพร้อมต่ำว่าจะมีความ

สัมพันธ์กับความต้องการย้ายถิ่นหรือไม่ต้องการย้ายถิ่นอย่างไร ตามที่ปรากฏอยู่ในแบบจำลองการศึกษา แต่ทั้งนี้การศึกษาระดับความพร้อมในการประกอบอาชีพของชาวประมงจะใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร เพื่อศึกษาเป็นบางปัจจัยเท่านั้น

เค้าโครงวิทยานิพนธ์

สำหรับการทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ "ความพร้อมในการประกอบอาชีพประมง และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมงไทย" นั้น จะได้แบ่งออกเป็น ๕ บท ดังนี้คือ

- บทที่ ๑ เป็นการกล่าวถึงบทนำ ความสำคัญของปัญหา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวความคิดของวิทยานิพนธ์ ขอบเขต และตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา รวมทั้งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนการนิยามคำศัพท์ที่จะใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
- บทที่ ๒ จะได้กล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย และลักษณะโดยทั่วไปของข้อมูล เช่น ลักษณะทางประชากร ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมแบบ One-Dimension ของตัวแปรแต่ละตัว
- บทที่ ๓ เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างความพร้อมในการประกอบอาชีพ กับความต้องการย้ายถิ่นและไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรที่ประกอบอาชีพประมง
- บทที่ ๔ เป็นการหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการ และไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรที่ตกเป็นตัวอย่าง
- บทที่ ๕ เป็นการสรุปและเสนอแนะ

ปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษารวียถึงความพร้อมในการประกอบอาชีพประมงและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่น และไม่ย้ายถิ่นของประชากรหมู่บ้านประมงไทยนี้ กำหนดปัจจัยที่ใช้ในการศึกษาไว้ ๔ ปัจจัย กล่าวคือ

๑. ปัจจัยทางด้านประชากรที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นและไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมง ได้แก่ อายุปัจจุบัน สถานภาพสมรส และขนาดครอบครัว
๒. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่น และไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมง ได้แก่ ลักษณะอาชีพ ลักษณะการถือครองที่ดิน และที่อยู่อาศัย

ความพร้อม หรือความสามารถในการประกอบอาชีพประมง ตลอดจนปัญหาในการประกอบอาชีพ

๓. ปัจจัยด้านสังคมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นและไม่ต้องการย้ายถิ่น ได้แก่ ระดับการศึกษา ศาสนา ประสบการณ์การย้ายถิ่น สถานภาพทางสังคม และการมีส่วนร่วมในสังคม

๔. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมชุมชนที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่น และไม่ต้องการย้ายถิ่น ได้แก่ ลักษณะชายฝั่งทะเลและที่ตั้งของหมู่บ้าน

แหล่งที่มาของข้อมูล

ในการศึกษาถึงความพร้อมในการประกอบอาชีพประมง และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่น และไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรหมู่บ้านประมงได้อาศัยข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งนำมาจากโครงการวิจัยลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้านประมง ดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๒๑ เป็นการสัมภาษณ์ประชากรในหมู่บ้านประมงที่ตกเป็นตัวอย่างใน ๓ จังหวัดของประเทศ ได้แก่ จังหวัดระยอง จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดพังงา และได้คัดเลือกข้อมูลเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ความต้องการการย้ายถิ่น ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากรของหัวหน้าครัวเรือนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ศึกษา และส่วนที่เป็นการสำรวจลักษณะชุมชนและหมู่บ้านประมง โดยนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านประมงที่ทำการสำรวจ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่โรงเรียน ซึ่งได้สุ่มตัวอย่างมาจาก ๓ จังหวัดชายทะเล ได้แก่ จังหวัดระยอง เพชรบุรี และพังงา จังหวัดละ ๔ หมู่บ้าน ได้ตัวอย่างทั้งสิ้น ๑๒ หมู่บ้าน รวมเป็นจำนวน ๖๓๔ ครัวเรือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยเรื่องความพร้อมในการประกอบอาชีพ และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่น และไม่ต้องการย้ายถิ่นของประชากรในหมู่บ้านประมงของประเทศไทยนี้ แม้ว่าการศึกษาในครั้งนี้อาจจะมีความจำกัดของข้อมูลอยู่หลายประการ แต่ก็คาดว่าจากผลของการศึกษาจะทำให้ได้ทราบถึงข้อเท็จจริงชั้นมูลฐานในอีกแง่มุมหนึ่งเกี่ยวกับประชากรในหมู่บ้านประมง ซึ่งจัดเป็นประชากรกลุ่มสำคัญกลุ่มหนึ่งของชนบทไทยว่า จะมีความต้องการในเรื่องการย้ายถิ่นหรือไม่ ต้องการย้ายถิ่นมากน้อยอย่างไร โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความพร้อมทางอาชีพที่แตกต่างกัน จะมีความแตกต่างในเรื่องความต้องการย้ายถิ่นอย่างไร นอกจากนี้ยังสามารถนำเอาผลการวิจัยนี้ไป

เปรียบเทียบกับ การวิจัยในโครงการอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการวิจัยนี้ได้ และอาจจะนำผลที่ได้จากการวิจัยนี้ไปช่วยในการกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเป็นอยู่ของชาวประมงต่อไป อีกทั้งมีส่วนช่วยในการวางแผนพัฒนาประเทศ หรือช่วยในการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การวางแผนประชากรเพื่อไม่ให้เกิดการกระจายตัว อันอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในด้านความสมดุลระหว่างประชากร และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

คำจำกัดความต่าง ๆ ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

อาชีพประมง หมายถึง อาชีพที่ได้ผลิตผลจากทะเลโดยตรง เป็นลักษณะผลผลิตเริ่มแรก (Primary Product) จากทะเล เช่น การหากุ้ง หอย ปู ปลา รวมทั้งทำนาเกลือ

ความต้องการย้ายถิ่น ในการศึกษาครั้งนี้ได้มาจากคำถามดังต่อไปนี้

- ถาม ท่านอยากจะย้ายออกจากหมู่บ้านนี้หรือไม่
- ตอบ อยากร
- ไม่อยากร
- ไม่ทราบ ไม่ตอบ

ฐานะทางเศรษฐกิจ หมายถึง การกำหนดฐานะโดยใช้ปริมาณรายได้โดยเฉลี่ยในแต่ละปีของประชากรในหมู่บ้านประมง ในที่นี้แบ่งฐานะทางเศรษฐกิจออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ สูง ค่อนข้างสูง ปานกลาง ค่อนข้างต่ำ และต่ำ โดยถือเกณฑ์ตามปริมาณรายได้ประชาชาติของประเทศไทย (GNP) พ.ศ. ๒๕๒๕ คือ ๑๖,๘๐๖ บาท และค่าคาดประมาณปี ๒๕๒๖ เท่ากับ ๑๘,๒๔๗ บาท ซึ่งรายงานโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี (๒๕๒๖)

<u>ฐานะทางเศรษฐกิจ</u>	<u>รายได้โดยประมาณต่อปี</u>
สูง	ตั้งแต่ ๕๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป
ค่อนข้างสูง	๔๐,๐๐๑ - ๕๐,๐๐๐ บาท
ปานกลาง	๒๐,๐๐๑ - ๔๐,๐๐๐ บาท
ค่อนข้างต่ำ	๘,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท
ต่ำ	น้อยกว่า ๘,๐๐๐ บาท

จำนวนบุตร หมายถึง จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่หรือจำนวนบุตรทั้งหมดที่เกิดมาแล้วรอดชีวิต
อยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งไม่รวมทารกที่แท้งก่อนคลอด หรือเสียชีวิตในขณะคลอด ได้จำแนกออกเป็น
๓ กลุ่ม ดังนี้:

มาก	หมายถึง	จำนวนบุตรมากกว่า ๕ คน
ปานกลาง	หมายถึง	จำนวนบุตร ๓ - ๔ คน
น้อย	หมายถึง	จำนวนบุตร ๑ - ๒ คน

ขนาดครอบครัว หมายถึง จำนวนสมาชิกของครอบครัว ซึ่งได้แก่ บิดา มารดา และบุตร
โดยจำแนกเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ปานกลาง และขนาดเล็ก ตามเกณฑ์การแบ่งจำนวนบุตรดังนี้:

ขนาดใหญ่	หมายถึง	มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๗ คน ขึ้นไป
ปานกลาง	หมายถึง	มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๕ - ๖ คน
ขนาดเล็ก	หมายถึง	มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๓ - ๔ คน

ระดับการศึกษา หมายถึง การเคยเข้าเรียนในสถานศึกษา แต่อาจจะจบ หรือไม่จบ
ชั้น ในที่นี้จัดแบ่งตามเกณฑ์เฉลี่ยของระดับการศึกษาของชาวชนบทไทย ดังนี้:

ระดับการศึกษาสูง	หมายถึง	ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าประถม ๔
ระดับศึกษากึ่งกลาง	หมายถึง	ผู้ที่จบชั้นประถม ๔
ระดับศึกษาดำ	หมายถึง	ผู้ที่มีการศึกษาดำกว่าประถม ๔
ไม่มีการศึกษา	หมายถึง	ผู้ที่ไม่เคยเข้าเรียนในสถานศึกษาเลย แม้ว่าจะสามารถอ่าน หรือเขียนได้บ้าง ก็ตาม

สถานภาพการทำงาน ในการศึกษาได้กำหนดความหมายครอบคลุมคำถามจากแบบสอบถาม
ต่อไปนี้

<u>ถาม</u>	งานที่ท่านทำอยู่เป็นกิจการของใคร
<u>ตอบ</u>	ทำงานของตัวเอง
	ทำให้ครอบครัว
	ทำงานเอกชน (เป็นลูกจ้าง)
	รับราชการ
	อื่น ๆ ระบุ
	ไม่ตอบ ไม่ทราบ

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึง การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง โดยมีคำถามในแบบสอบถามต่อไปนี้:

ถาม ท่านไปออกเสียงเมื่อมีการเลือกตั้งทุกครั้งหรือไม่

ตอบ ไปทุกครั้ง

ไปบางครั้ง

ไม่เคยไปเลย

ไม่เข้าข่าย

ไม่ทราบ ไม่ตอบ

ความพร้อมทางอาชีพ (Readiness to Engage in Fishery) หมายถึง ระดับความพร้อม หรือความสามารถในด้านการประกอบอาชีพประมง โดยจัดกลุ่มตัวแปรต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นดัชนี (Index) กำหนดความพร้อมในอาชีพประมงไว้ ดังนี้:

ตัวแปรที่นำมาใช้ในการสร้างดัชนี

๑. อาชีพ
๒. สถานภาพทางสังคม
๓. ประสบการณ์การทำงานในแง่ระยะเวลา
๔. จำนวนลูกจ้าง
๕. จำนวนเรือ และกำลังเครื่องยนต์
๖. อุปกรณ์ทางประมง

ในแต่ละตัวแปร ได้จำแนกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีระดับความพร้อมสูง กลุ่มที่มีระดับความพร้อมปานกลาง และกลุ่มที่มีระดับความพร้อมต่ำ โดยกำหนดรายละเอียดของกลุ่มตัวแปรจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนี้:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวแปรที่ใช้	ระดับความพร้อม		
	สูง	ปานกลาง	ต่ำ
๑. อาชีพ	ประมง	ประมง	ประมง
๒. สถานภาพทางสังคม	เจ้าของ	เจ้าของ	เจ้าของ หรือลูกจ้าง
๓. ประสบการณ์	๑๑ ปีขึ้นไป	๖-๑๐ ปี	น้อยกว่า ๕ ปี
๔. จำนวนลูกจ้าง	มีลูกจ้าง	มีลูกจ้าง	ไม่มีลูกจ้าง
๕. จำนวนเรือ กำลังเครื่องยนต์	มีเรือ ๕๐ แรงม้าขึ้นไป	มีเรือ ๒๐-๕๐ แรงม้า	มี หรือไม่มีเรือ ต่ำกว่า ๒๐ แรงม้า หรือไม่ติดเครื่องยนต์
๖. อุปกรณ์ประมง	อวนลาก, อวนลอย, โป๊ะ, อวนล้อม, อวนดำ, อวนปลา- หัวอ่อน	โพงพาง, อวนใส, อวนกึ่ง, อวนลุน, อวนขาว	แห, อวนจม, เบ็ดราว, เบ็ดตก, ลอบ (ปู), เฝือก อวนเคย และอื่น ๆ

ดัชนีกำหนดความพร้อมทางอาชีพ หมายถึง การกำหนดระดับความพร้อมในอาชีพประมง โดยนำอุปกรณ์ที่สำคัญในการประกอบอาชีพ และตัวแปรที่เกี่ยวข้องมาจัดลำดับคะแนนตามประสิทธิภาพและความสำคัญของอุปกรณ์นั้น ๆ แล้วจัดกลุ่มคะแนน (รายละเอียดดูจากการให้คะแนนในบทที่ ๒)

ความจำกัดของข้อมูล

ข้อมูลที่นำมาศึกษาและวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่นำมาจากโครงการวิจัยลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของชุมชนประมง จึงเป็นการศึกษาข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนประมงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเกี่ยวกับด้านประชากรมากกว่าการมุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ จึงขาดตัวแปรที่สำคัญบางตัวไป เช่น จุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่น และสภาพแวดล้อมในความเห็นของหัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น